

В. І. Барсукова
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
С. К. Топачевський

Перекладацький підхід до класифікації жартів

На сучасному етапі розвитку лінгвістики актуальною залишається проблема дослідження прагматичних аспектів при перекладі комічного, адже гумор має складну будову і може зустрічатися у всіх аспектах людського існування.

Зважаючи на технічний прогрес, особливо важливим дослідження комічного та його перекладу є у медіа просторі, адже глобальний контекст спілкування у всесвітній мережі Інтернет, а також необмежена доступність міжнародної телепродукції та артефактів глобальної масової культури обумовлюють необхідність взаємодії різних культур, а, отже, є і попит на адекватний та зрозумілий переклад.

Гумор (від лат. *humor*: волога) – різновид відображення смішного, кумедного в життєвих явищах і людських характерах, є водночас вираженням ставлення автора до смішного і явищем художньої рецепції, “схваленням через висміювання” (М. Стеблін-Каменський) [1, с. 246].

Переклад комічного передбачає собою вид мовного посередництва, який цілковито орієнтований на іншомовний оригінал, мета якого повністю зберегти комічний характер оригіналу у тексті перекладу. Такий переклад розглядається як іншомовна форма існування повідомлення, що міститься в оригіналі [4, с. 43].

При перекладі комічного необхідно забезпечити такий тип міжмовної комунікації, при якому створюваний текст у мові перекладу міг би виступати як повноцінна комунікативна заміна оригіналу і ототожнюватися з оригіналом у функціональному, структурному і змістовому відношенні, зберігаючи при цьому гумористичний ефект [2, с.19]. Однак, повне збереження всіх трьох аспектів відношення перекладу і оригінала часто є неможливим через певні об’єктивні фактори, а саме – особливості систем мови оригіналу і перекладу, а також певну культурну асиметрію оригіналу у перекладу. У такому випадку варто говорити про *адаптоване транскодування* [4, с. 49-50], за якого функція – збереження гумористичного потенціалу – виступає домінуючою у мовному посередництві, в

результаті чого перекладач може використовувати будь-які засоби аби досягти бажаного ефекту, що характерно для «скопос-теорії» [3, с. 140].

Гумор може бути представлений як текстовою формою (іронія, гра слів, пародія, сатира, сарказм, анекдот, жарт, каламбур, чорний гумор і так далі), а також в графічному вигляді (карикатура, шарж та ін.). Дві форми комічного, а саме – мовна і немовна, виокремлювались вже при перших спробах осмислення його природи. Цицерон у трактаті «Оратор» запропонував першу формальну класифікацію гумору, розділивши комічне на два основних типи:

- 1) смішне, що випливає з конкретної ситуації;
- 2) смішне, що базується на словесному оформленні (абсурд, двозначність, несподівані умовиводи, каламбур, алегорію, протилежність, уявну простоту, карикатурне зображення, порівняння (схожість), протиріччя (суперечність), нездійснене очікування, ухильність, іронію, метафору, передражнювання, небилицю, прислів'я, легку насмішку, несподіванку, недооцінку, буквально розуміння слів, незвичайне тлумачення власних назв) [5, с.28].

Цей поділ видається вдалим для дослідження факторів, які впливають на відтворення комічного у перекладі. Беручи за основу природу виникнення комічного у оригіналі, тобто – те, що за задумом автора містить гумористичний потенціал, всі жарти ми поділяємо на *ситуативні* і *мовні*. У *ситуативних жартах* природа комічного випливає із самої ситуації, адресат розуміє гумор не через інтерпретацію мовних знаків, а через безпосереднє сприйняття ситуації (класичним прикладом таких жартів є гумор Чарлі Чапліна або комік-трупі «Маски Шоу»). Природа ситуативних жартів базується на активних діях героїв ситуації (рухи, переміщення у просторі, взаємодія з навколишнім середовищем) або на динамічній зміні обставин ситуації (фізичні прояви навколишнього середовища, які (частково) обумовлені взаємодією з героями ситуації або виникають незалежно від героїв, але впливають на них). Мовні елементи таких жартів є суто елементами ситуації, які функціонують так само як і дії героїв або динамічні зміни. Такі мовні елементи не створюють природу протиріччя, закладеного у жарті, вони просто повідомляють адресатові певну інформацію, необхідну для створення комічного потенціалу, суто вказують на певний аспект ситуації, не надаючи оцінки чи інтерпретації. Видається можливим назвати таку функцію вербальних знаків у жартах – індикативною.

У мовних жартах природа комічного породжується саме у вербальній площині, при чому ситуація є суто фоном для жарту, його контекстом. Мовні жарти будуються виключно на репліках героїв, які при цьому можуть не виконувати ніяких активних дій, і обставини ситуації взаємодії залишатимуться незмінними.

Звичайно, часто ці два аспекти поєднуються у жартах, і взаємодоповнюють один одного для створення комплексного гумористичного потенціалу. Проте, важливим для перекладацького підходу до аналізу жартів це розмежування видається з огляду на те, що у кожній із двох зазначених груп є по одній підгрупі, які є мають протилежні якості для перекладу: в одному випадку – ніколи не становлять проблеми для перекладача (ситуативний загальнозрозумілий, універсальний гумор), а в іншому – майже завжди вимагають переосмислення і співтворчості від перекладача (мовний специфічний гумор).

Виокремлення цих підгруп базується на усвідомленні культурної і мовної асиметрії оригіналу і перекладу, в результаті якої повна передача всіх смислів оригіналу у тексті перекладу стає неможливою (а інколи і небажаною). Відповідно, ми говоримо про *мовну/культурну* універсальність або специфічність оригіналу і вплив цієї ознаки на процес перекладу.

Додавання критерію «універсальність/специфічність (мовна чи культурна)» до поділу жартів на ситуативні і мовні має результатом класифікацію жартів з точки зору їх перекладності/неперекладності. Перекладацький підхід до класифікації жартів можна представити у вигляді схеми (Рис. 1.).

	універсальність	специфічність
ситуативний гумор	ситуативний універсальний (загальнозрозумілий) гумор	ситуативний специфічний (культурно-обумовлений) гумор
мовний гумор	мовний універсальний (загальнозрозумілий) гумор	мовний специфічний (культурно-обумовлений) гумор

Рис. 1. Схема перекладацького підходу до класифікації гумору

Окрім цього, ознаки, які є важливими при відтворенні комічного засобами мови перекладу, можна запропонувати ширшу класифікацію гумору, поділивши його на чотири категорії:

- 1) **ситуативний універсальний гумор** (*Росс заходить засмучений до кав'ярні, де сидять друзі, і з перших реплік стає зрозуміло, що жінка покинула його і вже вивезла свої речі з їх помешкання. Він сідає на канапу поряд з Фібі, яка робить вигляд, наче побачила щось неприємне у повітрі навколо Росса. Вона вигукує: ooh, - і починає рукою робити рухи, наче висмикує якийсь бруд з повітря над головою Росса. На це Рос відповідає: - Oh, oh.. Oh, don't!... Stop cleansing my aura! ... (Фібі продовжує свої спроби). Just leave my aura alone, ok?! I'll be fine, right?) (Friends 1/1 [5]);*
- 2) **ситуативний специфічний (культурно-обумовлений) гумор** (*гумор, що базується на реаліях, характерних лише для певного етносу*) (*епізод, коли Майк планує освідчитись Фібі під час бейсбольного матчу. Спостерігаючи, як один з вболівальників освідчується своїй дівчині через трансляючу плазму, Фібі ставиться до цього доволі скептично, називаючи це банальністю (адже даний спосіб освічення є досить популярним в Америці)*) (Friends 1/1 [6]);
- 3) **мовний універсальний гумор** (*ситуація, в якій Росс ділиться своїми переживаннями з приводу того, що від нього пішла дружина*) *...Really, everyone, I hope she'll be very happy.. (Росс говорить про свою жінку, яка щойно його покинула)*
Monica (відповідає на це, знаючи, як насправді відчувається її брат Росс):
No, you don't..
Ross: No, I don't, to hell with her, SHE left ME!
(гумор полягає у протиставленні того, що Росс відчуває і того, що він має відчувати з огляду на норми моралі: згідно здорового глузду і норм моралі, Росс прийняти вибір своєї дружини і поставитися до нього з розумінням, однак його почуття не дають йому це зробити. Він намагається їх приховати, оскільки соціально прийнято, що не можна погано думати про жінку,
яка
була
твоєю дружиною.
Комізм полягає у миттєвій зміні настрою у словах Росса у останній репліці

цієї сцени, коли він розуміє, що можна не прикидатися гарною людиною, оскільки Моніка насправді знає, як він почувається, і вона про це відкрито заявляє (Friends 1/1 [6]);

- 4) **мовно-специфічний гумор** (не універсальний гумор, гра слів, каламбур, власні назви, тощо) (*Фібі приходить від лікаря, у якого щойно лікувала збитого машиною пса. Все, нібито, гаразд, але у пса пошкоджене вухо. «And he said that only once in a blue moon does a dog's ear grow back. So still hoping» - говорить Фібі, сприймаючи слова лікаря буквально*) (Friends 1/1 [6]).

Така класифікація жартів є логічною передумовою для вивчення відтворення прагматичного потенціалу жарту у перекладі, оскільки описує типи жартів, передача яких у перекладі потенційно викликати буде труднощі для перекладача, а саме – жартів, гумористичний потенціал яких базується на мовно-специфічному гуморі. Враховуючи, що перспективою дослідження є порівняння і співставлення різних перекладів з точки зору їх здатності зберігати і передавати гумористичний потенціал жарту, саме мовно-специфічні жарти становитимуть інтерес для дослідження, оскільки вимагають творчого переосмислення і можуть бути відтворені у перекладі з різним ступенем вдалості, в той час коли гумористичний потенціал жартів, заснованих на ситуативному універсальному гуморі, відтворюватиметься без труднощів у різних перекладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: [у 2-х т.]. – Т. 1. Ю. І. Ковалів. – К.: Академія, 2007. – 608 с.
2. Колесниченко С. А. Условия реализации стилистического приема игры слов в английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Колесниченко С. А. – Л., 1984. – 20 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Курс лекций. - М.: ЭТС.- 1999.- 189 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Выс. шк., 1990. – 253 с.
5. Лук А. Н. О чувстве юмора и остроумии / А. Н. Лук. – М.: Книга, 1968. – С. 28-29.
6. Friends Режим доступу: <http://friends-online.co/eng/1-season/1-seria-1-season.html>
Friends Режим доступу: <http://friends-online.co/eng/2-season/21-seria-2-season.html>

Friends Режим доступа: <http://friends-online.co/online/10-season/5-seria-10-season.html>